

"Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1965—1991" очима ветерана

Читаючи "Історію... 1965—1991", авторами якої є такі поважні люди, як О. Онищенко — академік НАН України, Л. Дубровіна — член-кореспондент НАН України, хотілось відчувати життя Бібліотеки в цей період, згадати молоді роки.

Писати історію — величезна і надзвичайно відповідальна праця. Особливо складно відтворити її, коли наука переплетена з виробництвом, а багато учасників ще живі. У такої історії повинен бути колектив авторів. Саме відсутність злагодженої роботи такого авторського колективу бібліотечних фахівців, об'єднаних для спільного створення видання за єдиним замислом, наклало свій відбиток на викладення й зміст історії Бібліотеки.

Л. Дубровіна та О. Онищенко в "Історії... 1941—1964" на с. 5 дають правильну характеристику своєї роботи, аналізуючи іншу монографію, а саме "Історію наукової бібліотеки Академії наук Української ССР" (К., 1979). Вони пишуть: "Окремі напрямки діяльності бібліотек висвітлено поверхово, багато фактів перекручено..."

Прикро, що такі титуловані автори надрукували викривлену історію Бібліотеки з величезною кількістю помилок. Складається враження, що монографію писали зовсім інші люди, для яких доля Бібліотеки, її історія абсолютно нічого не варті. Ці помічники-"фахівці" не знають ні Бібліотеки, ні бібліографічної справи. А автори не читали "Історію...", бо не побачити "перли", які лежать на поверхні, просто неможливо. Л. Дубровіна, О. Онищенко поставили свої прізвища і випустили її в світ.

Автори вважають, що головна діяльність Бібліотеки — наукова і науково-бібліографічна робота. Тому названі майже всі праці, статті, бібліографічні покажчики. І, звичайно ж, всі їхні автори.

Уміщено інформацію не тільки про надруковані роботи, а й про ті, що планувались до друку (с. 39, 101). Подальша їхня доля невідома.

А от що "Історія..." говорить про наукову діяльність. Читаємо на с. 23: "У складних умовах працівники Бібліотеки продовжували виконання наукової роботи — розроблялося декілька наукових тем... Головним у науковій роботі ЦНБ цього періоду був бібліографічний напрям..." Через три сторінки (с. 26) дізнаємося: "Бібліотека після тривалого часу знову повертається до науково-дослідної роботи, почавши осмислювати наукові напрями та їх забезпечення". Так продовжувала Бібліотека виконання наукових робіт чи тільки почала осмислювати?

Багато сил, енергії, часу затратили М. Сенченко і А. Чекмарьов для того, щоб Бібліотека стала науково-дослідним інститутом. Вони добились цього. У 1989 році Бібліотека отримала статус науково-дослідного інституту.

А що в "Історії..."? С. 17: "У зв'язку з прирівнюванням Бібліотеки в правах до науково-дослідного інституту АН УРСР..." — це 1965 рік; с. 143: "У період 1974—1975 рр. ЦНБ було надано статус науково-дослідного інституту, затверджено новий Статут та проведено вдосконалення структури, як науково-дослідної установи..." Так інституту чи установи? Якщо автори мають на увазі інститут, то ця подія відбулася тільки у 1989 році.

Вражає інформація, уміщена на с. 145: "За 1971—1973 рр. Бібліотека зробила вагомий крок як науково-дослідна інституція та бібліотечно-інформаційний ресурс розвитку науки, культури, освіти: у цей період вона почала переорієнтовуватися на інтенсифікацію інформаційного обслуговування розвитку науки, стала науково-методичним центром мережі

бібліотек системи АН УРСР". Бібліотека — інституція й ресурс, це щось нове. Незрозуміло, коли "бібліотека стала науково-методичним центром мережі бібліотек системи АН УРСР"? У рецензованій монографії на с. 45 написано: "Оскільки Бібліотека взяла на себе науково-методичне керівництво мережею бібліотек НДУ..." — мається на увазі 1967 рік. Але ж ішлося про це ще раніше — в "Історії... 1918—1941".

Незрозуміло й таке, с. 74: "Надання статусу наукової дало можливість ЦНБ створити п'ять наукових відділів..." Йдеться про 1968—1970 роки, а на с. 86 називаються зовсім інші — 1971—1973. "На базі існуючих структурних підрозділів було створено п'ять наукових відділів..." — і знову перераховані відділи, які вже організовані в минулому. І все це проходило через Вчену раду?

Декілька слів про Вчену раду. На с. 16 читаємо: "При директорові та під його керівництвом на правах дорадчого органу повинна була діяти Вчена рада". Це 1965 рік, але вона вже давно діяла (див. "Історія... 1941—1964").

Далі, на с. 17: "Для підвищення наукового рівня Вченої ради до її складу були залучені академічні науковці". Хто? Членів не названо. У подальшому склад цього дорадчого органу наводиться: с. 64 — 1970 рік, с. 110 — 1972, с. 111 — 1973, с. 172 — 1977. З 1977 і до 1989 року про зміни складу Вченої ради інформації немає. Тобто дванадцять років вона працювала у складі, затвердженому в 1977 році?

Монографія має назву "Історія Національної бібліотеки..." Історія Бібліотеки написана сухо, безіменно і просто некваліфіковано. Так, у першому розділі на с. 13: "...постраждало внаслідок пожежі — близько 140 тис. книжок. Понад 150 тис. книг з пошкодженням фондів було реставровано та заново опрацьовано". Так скільки постраждало: 140 тис. чи 150 тис.? І чому тільки книги? А інші види видань не постраждали? Вражають неточності стосовно поновлення фонду після пожежі 1964 року, с. 22: "У IV кварталі 1965 р. відновлення книжкового фонду було завершено"; с. 43: "У 1967 р. проблему відновлення фонду після пожежі... практично вирішено". Читаємо далі, с. 224: "Фактично лише на початку 80-х років у Бібліотеці завершилася колосальна робота... та поповнення літератури після пожежі 1964 р."

Дивують і цифрові дані, с. 21: "Загальна кількість у 56 077 333 од. зб. за розподілом між відділами виглядала так..." По-перше, де взяли цю астрономічну цифру 56 077 333? По-друге, розподіл подано не між відділами, як написано, а за видами видань. Чому? По-третє, якщо порохувати ці цифри, то виходить 5 726 469, а не 56 077 333.

Далі, с. 93: "...у 1973 р. ... діючі фонди Бібліотеки поповнилися 671 550 друк. од.", а на с. 97: "У 1973 р. фонд бібліотеки поповнився на 329 484 обл. од.". Так на скільки поповнився фонд у 1973 році? І чому в першому випадку "друк. од.", а в другому — "обл. од."? Що це означає?

Повернемося до цифр. У важкі післяпожежні роки у 1966 році авторам вдалось видати читачам 19 335 598 од. літератури (див. с. 354, дод. 2, табл. 1). Для прикладу, с. 52: "У 1970 році було видано 2 462 308 од. літератури, у 1968 — 2 451 564". Ще одне явне протиріччя: на с. 34 зазначається, що у 1967 році читачам видано літератури 1 986 550, а на с. 52 — 2 154 452. Що тут казати?

Інший приклад:

Надходження	1971 рік, с. 93	1971 рік, с. 353, табл. 2
вітч.	235, 6 тис.	2356
зарубіж.	44, 4 тис.	444

Ще одна "нестиківка": с. 354, табл. 3:

відвідувань	1987 рік	1988 рік
(по всіх залах)	448 159	495 120
книговидача разом з абонементом	26 650	27 650

Як може бути відвідувань в 15—16 разів більше, ніж видано літератури? Для чого читачі ходили до бібліотеки?

"Історія..." не могла розібратися й з читальними залами, читальними місцями у Бібліотеці. Так, на с. 47 — 19 читальних залів, 600 місць, а на наступній — 18 читальних залів, 682 читальних місця. С. 156: "У читальних залах Бібліотеки..., а також за індивідуальними та міжнародним абонементом налічувалося 541 читальне місце". Хто може пояснити це?

Перейдемо до самих залів. С. 49: "Вже у 1970 р. Зал публікацій ООН розпочав обслуговування читачів своїми фондами", а на с. 91 читаємо: "...у 1971 р. в умовах відсутності окремого читального залу, його відвідало 466 читачів, яким було видано 4336 од. друку". Як "в умовах відсутності окремого читального залу, його відвідало..."? Між іншим, зал було відкрито на початку 1967 року. На цій самій сторінці читаємо: "У 1970 р. ... виділено зал для наукових працівників," а в "Історії... 1918—1941 року" на с. 104 надруковано: "У 1926 р. відкрилася наукова читальня ... прийняті "Правила наукового читального залу".

На с. 202: "В 1979 р. відкрито зал періодичних видань, що значно підвищило збереженість журнального фонду". Навпаки, збереженість фонду знизилась. Це істотно: відкритий доступ, збільшення журналовидач; головне — журнали наблизили до читачів, а книгозховище розвантажили.

А як це розуміти? С. 131: "Положення про комплектування книжкових фондів ЦНБ АН УРСР вітчизняною літературою, яке передбачало координацію планів комплектування іноземної літератури..."

В уміщеній на с. 178 таблиці — цифри за один рік, але на її основі автори зробили висновок: "Інтенсивність використання читальних місць за три роки зросла на 12%".

Неможливо не звернути увагу і на с. 29: "Значне місце у вдосконаленні діяльності Бібліотеки відіграла Бібліотечна рада на чолі з ...академіком АН УРСР І. К. Білодідом... У цей період відбулася взаємна співпраця між Бібліотекою та Бібліотечною радою в особі її вченого секретаря М. В. Варфоломієвої щодо вдосконалення структури і змісту планово-звітної документації Бібліотеки та бібліотек НДУ АН УРСР у контексті розвитку в АН УРСР бібліотекознавства, бібліографії та книгознавства як окремого наукового напрямку". По-перше, яке відношення має планово-звітна документація до бібліотекознавства, бібліографії та книгознавства як окремого наукового напрямку? По-друге, забули написати, що М. В. Варфоломієва — вчений секретар Бібліотечної ради при Президії АН СРСР.

Читаємо далі, с. 244: "За дорученням Бібліотечної ради з природничих питань при Президії АН УРСР і за участю М. В. Варфоломієвої, секретаря Бібліотечної ради АН УРСР". Які це природничі питання? Чому секретаря Варфоломієвої? Марія Василівна Варфоломієва, як уже зазначалось, була вченим секретарем Бібліотечної ради при Президії АН СРСР. Ще декілька прикладів неточностей. С. 18: "...значний відсоток належить також придбанню книжок та газет через "Союздрук". Такої організації на той час не було, а через "Союзпечать" отримували тільки періодичні видання. Те саме на с. 19, 223.

С. 140: "Шляхи вирішення питань вдосконалення системи каталогів проаналізовані в працях... Є. І. Столярської". Вона працювала з фондами і писала про них. С. 144: "Було створено каталоги іноземної літератури бібліотек АН УРСР". Такого каталогу не було, а був зведений каталог іноземної періодики... С. 178: "Серед колективних абонементів було 315 бібліотек НДУ АН УРСР". Насправді — втричі менше. С. 231: "Вестник АН УССР". Це видання українською мовою "Вісник АН УРСР". С. 238: "Сенченко М. І. — спеціаліст в галузі інформатизації та комунального будівництва". Чому комунального будівництва? Тому, що працював у Харківському інституті інженерів комунального будівництва?

Прикрих помилок і неточностей стільки, що їх вистачить ще на один том історії.

Люди — творці історії. А де ці люди? Де імена тих, хто 20—30 років віддав комплектуванню фондів Бібліотеки, каталогам, читачеві? Візьмемо Наталію Михайлівну Ісаєву — легенду Бібліотеки. Читачі чекали її вихід на пункт видачі літератури, ставали до неї в чергу. Понад сорок років працювала в Бібліотеці Світлана Федорівна Лахтурова, яку нагороджено Президією Верховної Ради СРСР медаллю "За трудове отличие". Прикладів багато, але автори вважають, що достатньо показати окремі факти з життя Бібліотеки й підкріпити їх цифрами.

Відбулася велика подія в житті установи — будова нового приміщення та його освоєння. Підготовка до переїзду — складний, важкий процес. Створювалися цілі колективи. Співробітники готували матеріали до переїзду. Про це в "Історії..." сказано дуже стисло. Не можна не згадати П. Сотниченка. Саме він організував перевезення основних фондів у нове приміщення. Все було чітко продумано, розраховано і термін перебазування фондів скорочено до чотирьох місяців. Переїхали, освоїли, запрацювали. В "Історії..." ні слова про те, що до приходу Миколи Івановича Сенченка роботи зі зведення Бібліотеки тривали майже 13 років. Тільки завдяки йому будівництво було завершено за три роки.

В "Історії..." названо багато постанов Президії АН України, але чомусь постанову Президії АН УРСР "Про діяльність ЦНБ АН УРСР 1979—1983 рр." навіть не згадали, хоча в ній чітко окреслено, які завдання стоять перед колективом Бібліотеки на найближчий час.

Головою Бібліотечної ради при Президії АН УРСР був академік І. Походня, але в "Історії..." жодного слова про те, як багато уваги він приділяв розвитку ЦНБ.

Дивує, як Вчена рада Бібліотеки прийняла рішення про видання книги "Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського 1965—1991"? Чи, може, у складі Вченої ради було обмаль бібліотечних фахівців? А може, члени Вченої ради теж не читали "Історію..."? А згоду на її видання дали.

Самі писали, самі затверджували, самі друкували, самі випустили у світ. Прямо-таки "Самвидав"!

На титульній сторінці стоять такі назви: "Національна академія наук України", нижче "Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського". А хто несе відповідальність за таке видання?

Пройдуть роки, прийде нове покоління фахівців. Нашадки нас осудять.

*Маргарита Ракушина,
ветеран ЦНБ АН України*

Надійшла в редакцію 2 червня 2012 року